

7. Постников С. П. Социокультурный облик промышленных рабочих России в 1900–1941 гг. / С. П. Постников, М. А. Фельдман. — М. : РОССПЭН, 2009. — 367 с.
8. Прилуцький В. І. Молодь України в умовах формування тоталітарного ладу (1920–1939 рр.) / В. І. Прилуцький. — К. : Ін-т історії НАН України, 2001. — 249 с.
9. Рябченко О. Л. Студенти радянської України 1920–1930-х рр. : практика повсякденності та конфлікти ідентифікації : монографія / О. Л. Рябченко — Х. : ХНАМГ, 2012. — 456 с.
10. Тер-Гевондян А. Вивчення кваліфікаційних пересунень робітників на підприємстві / А. Тер-Гевондян // Робітнича освіта. — 1931. — № 1–2. — С. 110–120.

УДК [373.31(410)]«18»

Мокроменко О. В.

(м. Харків)

**ПРИВАТНА ІНІЦІАТИВА, ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
Й БЛАГОДІЙНІСТЬ В ЕЛЕМЕНТАРНІЙ ОСВІТІ
ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ХІХ СТ.**

У статті висвітлюється питання приватної ініціативи, благодійності та просвітницької діяльності в елементарній освіті Великої Британії ХІХ ст. Визначено роль приватної ініціативи та просвітницької діяльності у процесі становлення та розвитку елементарної освіти у Великій Британії ХІХ ст.

Ключові слова: приватна ініціатива, просвітницька діяльність, елементарна освіта.

В статье освещается вопрос частной инициативы, благотворительности и просветительской деятельности в деле элементарного образования Великобритании ХІХ в. Определена роль частной инициативы и просветительской деятельности в процессе становления и развития элементарного образования в Великобритании ХІХ в.

Ключевые слова: частная инициатива, просветительская деятельность, элементарное образование.

The article deals with the issue of the private initiative and the educational activities and charity in the elementary education of Great Britain in the 19th century. The contribution of private initiative and educational and charity activities made for the formation process and elementary

education development in Great Britain in the 19th century has been investigated.

Key words: private initiative, educational activities, elementary education.

Постановка проблеми. Світова педагогічна громадськість визнає, що сучасна вища школа повинна відповідати усім вимогам безперервного виховання людини. Педагогічна практика підтверджує неможливість навчання без виховання громадянина. У сучасних умовах набуває актуальності проблема пошуку технологій розвитку громадянської активності й ініціативності молодого покоління [1].

Система освіти втілює надбання педагогічної думки, поглядів відомих просвітян та практичний досвід наукових та освітніх організацій різних країн. Отже, вивчення та критичний аналіз становлення та розвитку національних освітніх систем країн світу дозволить якісно збагатити українське шкільництво на етапі реформування.

Аналіз актуальних досліджень. Історіографія педагогічних джерел, присвячених історії освіти, окремим фактам організації елементарної освіти Великої Британії ХІХ ст., дозволяє дійти висновку, що ґрунтовно досліджували просвітницьку діяльність та інші напрями вияву приватної ініціативи у становленні та розвитку елементарної освіти Британії в ХІХ ст. у вирішенні проблеми заснування єдиної масової мережі закладів елементарної освіти британські вчені: Г. Бернард, Д. Вордл, Дж. Девіс, Дж. Гріноу, Дж. Маккі, Р. Оуен та ін.

Мета статті – визначити роль приватної ініціативи, благодійності й просвітницької діяльності у процесі становлення та розвитку елементарної освіти у Великій Британії ХІХ ст.

Виклад основного матеріалу. Перекоаний у могутності двох принципів громадського і приватного життя в Британії, таких як ініціативність та самоуправління – британський уряд найкращим гарантом успіху будь-якої справи вважав сильне бажання тих осіб, кого ця справа стосувалася, і завжди приходив на допомогу кожній окремій людині чи закладу, якщо помічав чіткі докази бажання працювати для досягнення загальнокорисної мети. Так, Б. Дізраелі, великий державний й політичний діяч Великої Британії ХІХ ст., надавав приватній ініціативі у сфері елементарної освіти вирішальну роль, а державі – другорядну. Він наполягав на тому, що урізування обов'язків громадян у сфері освіти скривджує права особистості [3, с. 28].

У ході аналізу матеріалів з теми дослідження віднайдено численні приклади, що підтверджують характер приватної ініціативи постановки шкільної справи у Великій Британії ХІХ століття. Наприклад, власник газети у

Глочестері Роберт Рейкс ініціював відкриття недільних шкіл; вихідець з народу, швець з Портсмута Дж. Паундс відкрив школу для сиріт; представник чартистського руху в британському парламенті У. Ловетт відкрив недільну школу денного типу у Лондоні (1843, 1848 р. р.); відомі педагоги Ен. Белл, Дж. Ланкастер ініціювали відкриття національних й британських шкіл; власник фабрики Р. Оуен був фундатором Нового інституту формування характеру для працівників своєї фабрики (2-3 тис. людей) та їх дітей на базі н'ю-ленаркських шкіл у 1816 р.

Аналіз першоджерел дозволяє стверджувати, що у Великій Британії ХІХ століття активною просвітницькою діяльністю відзначалися благодійні громади (засновані з приватної ініціативи до ХІХ ст.): громада поширення християнських знань англіканської церкви, громада покращення становища бідних, громада для запровадження та підтримки недільних шкіл; благодійні громади (засновані з приватної ініціативи у ХІХ ст.): громада шкіл для сиріт, громада для заснування шкіл; народоосвітні громади (засновані з приватної ініціативи у ХІХ ст.): національна громада народної освіти у дусі панівної церкви, громада для розповсюдження ланкастерської або британської системи навчання дітей з бідних сімей.

Установлено, що просвітницька діяльність благодійних громад протягом ХІХ століття спрямовувалася на фінансову підтримку та масове відкриття елементарних шкіл у Великій Британії. Із звітів громад за 1804 р. з'ясовано, що громада поширення християнських знань англіканської церкви (заснована наприкінці ХVІІ ст.) за 20 років відкрила та надавала матеріальну підтримку 1000 школам (120 з них у Лондоні, решта в різних частинах Англії та Уельсу). Громада покращення становища бідних (заснована наприкінці ХVІІІ ст.) на початку ХІХ ст. ініціювала відкриття індустріальних або робітничих шкіл при робітних будинках та парафіях за проектом Дж. Локка, в яких навчалася лише 1 дитина з 9, що отримували державну грошову допомогу для бідних. Власник газети у Глочестері Роберт Рейкс започаткував рух за недільні школи та у 1785 р. заснував громаду для запровадження та підтримки недільних шкіл. Громадою були сформовані місцеві комітети наполовину з церковних служників в різних графствах країни. Так, у 1801 р. громада заснувала 3 тис. недільних шкіл, кількість яких збільшилася в 7 разів за наступні 50 років [4, с. 29; 7, с.727; 8, с. 18].

Виявлено, що у 1844 р. за ініціативою лорда Шефтсбері було створено благодійну громаду шкіл для сиріт. Так, із звіту громади відомо про заснування 132 шкіл у Лондоні у 1852 р. та 250 – у 1870 р. У 1846 р.

засновано з приватної ініціативи благодійний фонд, при матеріальній підтримці якого було відкрито в Лондоні 4 школи У. Ловетта в 1848 р. [6; 7, с. 633; 8; 9].

У ході наукового пошуку виділено такі напрями просвітницької діяльності Британської та Національної народоосвітніх громад протягом ХІХ століття: відкриття у Лондоні центральних шкіл Ен. Белла і Дж. Ланкастера, в яких розроблено моніторну методику навчання; створення при центральних школах інститутів для підготовки вчителів для шкіл і забезпечення елементарних шкіл вчителями; розповсюдження британських і національних шкіл по всій країні; ознайомлення широкого кола педагогічної громадськості з новою системою навчання; видавнича діяльність; введення методів Дж. Ланкастера и Ен. Белла у класичні та граматичні школи Великої Британії та за її межами [4; 7, с. 520; 11, с. 50].

Важливим напрямом просвітницької діяльності Р. Оуена зазначеного періоду було пропагування у публічних промовах ідеї необхідності загальної та безкоштовної освіти для всіх дітей країни, відкриття семінарій для підготовки вчителів, заснування та поширення шкіл у національному масштабі. Оуен надрукував четверті «Дослідження з формування нового характеру» (1813-1814), адресуючи їх головним чином державі та уряду Великої Британії, в яких намагався переконати їх у необхідності створення національної системи виховання, введення національного плану виховання характеру, що вміщував би новітні розробки в області виховання. Отже, громадська і просвітницька активність Р. Оуена була спрямована насамперед на привернення уваги громади, у першу чергу – британського уряду, на проблеми створення і діяльності народних шкіл, практичної реалізації ідеї всезагальної освіти. Визнаючи питомий внесок просвітницької діяльності двох британських педагогів у постанову шкільної справи у Великій Британії до останньої третини ХІХ ст., Р. Оуен надавав матеріальну підтримку Дж. Ланкастеру та Ен. Беллу у справі відкриття народних шкіл. Слід зазначити, що просвітницька діяльність Р. Оуена – власника текстильної фабрики – н'ю-ленаркського періоду була спрямована також на покращення умов праці і життя робітників власної фабрики. Перш за все, Р. Оуен запровадив технічне вдосконалення у справі поділу праці; заборонив на своїй фабриці працю дітей до 9 років та скоротив робочий день для підлітків і жінок до 10 годин 45 хвилин; організував фонд взаємодопомоги робітникам у випадках каліцтва, хвороби, старості [2].

Соціальний захист робітників та нововведення у виробництві зробили можливим поселенцям Н'ю-Ленарку здобувати освіту, оскільки розвиток

промислових потужностей країни передбачав і підвищення освітнього цензу працівників. На це наголошував Р. Оуен, закликаючи інших власників фабрик здійснити відповідні зміни на виробництві у своїх публічних промовах. Результатом активної громадської позиції просвітянина щодо заборони праці дітей на фабриках країни стала участь Р. Оуена в розробці британським урядом відповідних фабричних законодавчих актів (1802-1819 рр.), які увійшли складовою частиною у законодавчу базу становлення національної системи освіти Великої Британії XIX століття. Таким чином, Р. Оуен долучився до реалізації права всіх дітей країни здобувати освіту [8].

Р. Оуен, як теоретик-практик, спробував реалізувати свою ідею формування нового характеру в масштабах школи, відкривши у 1816 р. Новий інститут формування характеру для працівників своєї фабрики на базі н'юленаркських шкіл. У промові на відкритті інституту Р. Оуен визначив перспективні цілі цього навчального закладу, які практично виявилися в тому що: інститут став провідником освіти та виховання доброчесності серед поселення 2-3 тисяч людей у 1825 році, починаючи з 759 – у 1816 році; інститут фактично приймав на навчання дітей місцевих фермерів та поселян на вільні місця.

Р. Оуен уважав, що Інститут стане зразком наслідування серед інших бізнесменів-фабрикантів по всій країні. Отже, Інститут став відкритим для відвідувачів та викликав зацікавлення у сучасників та отримувал відгуки у публікаціях [2].

Вивчення джерел з означеної теми аргументує, що Р. Оуен був засновником дитячого садку у Великій Британії в 1816 році завдяки відкриттю Інституту, до структури якого входила дитяча школа з двома відділеннями для дітей у віці від 1 до 6 [2].

Слід зазначити, що для успішної організації освітньо-виховного процесу в Інституті Р. Оуен вивчав практичний досвід інших педагогів-практиків у їх книгах та відвідуючи їх навчальні заклади.

Доведено, що просвітницька діяльність благодійних та народоосвітніх

громад, Р. Оуена, Дж. Ланкастера, Ен. Белла та ін. спрямовувалася передусім на привернення уваги широких громадських кіл, у першу чергу – британського уряду до проблеми створення і діяльності елементарних шкіл; практичної реалізації ідеї всезагальної освіти; підтверджувала характер приватної ініціативи постановки шкільної справи у Великій Британії у ХІХ ст. та виконання просвітянами основних положень законодавчого акту 1803 р. про накладання обов'язків на заможних осіб щодо заснування благодійних елементарних шкіл по всій країні.

Установлено, що серед ініціаторів проведення реформ у галузі освіти, зачинателями елементарної освіти були Прем'єр-міністри Великої Британії В. Гладстоун і Б. Дізраелі, секретарі Відомства у справах освіти Дж. Кей, В. Форстер.

Завдяки приватній громадській, політичній, законодавчій ініціативі представників різних політичних сил парламенту і уряду Великої Британії вдалося сформувати нормативну базу освітньої галузі цього рівня.

Наприклад, А. Роубак, У. Ловетт, суспільні і політичні діячі, ініціювали розробку проектів організації елементарної освіти у першій третині ХІХ ст., теоретична частина яких склала основу законодавчого акту 1870 р.

З ініціативи С. Уайтбрета, Г. Брума, У. Уільямса британським парламентом були організовані комісії для дослідження стану елементарної освіти в різних частинах країни.

З ініціативи Дж. Кея, секретаря Комітету з питань освіти, у 1846 р. було поширено голландську систему «учнів-практикантів» для підготовки вчителів та засновано перший педагогічний коледж у Лондоні, було організовано інспектування шкіл.

Дж. Рассел ініціював розроблення законодавчих актів 1853, 1856 рр. про основи надання школам державних дотацій, з метою стимулювання забезпечення навчальних закладів елементарної освіти дипломованими учителями.

З ініціативи відомих політичних діячів Дж. Чемберлена і Г. Діксона в 1869 р. була заснована Ліга національної освіти. Політичний рух ініціював розробку законодавчого акту «Про забезпечення народної освіти в Англії та Уельсі».

За підтримки В. Форстера у 1870р. розроблений законодавчий акт затверджується і набуває законодавчої ваги і запроваджує обов'язкову елементарну освіту у Великій Британії.

З ініціативи лордів Сендона, Манделли та інших були розроблені законодавчі акти 1872, 1876, 1878, 1880, 1891, 1893, 1899 рр., що остаточно унормували впровадження повної і відносно завершеної системи загальної обов'язкової і безкоштовної елементарної освіти у Великій Британії [5; 8; 9].

Королева Вікторія активно займалася благодійністю, продовжуючи традицію започатковану ще королівською династією Тюдорів в 1601 р. законодавчим актом Про використання благодійних коштів. Цілі, які переслідував законодавчий акт про надання допомоги школам для навчання, безкоштовним школам і вченим в університетах були актуальними у справі благодійності і в ХІХ ст. Саме за часів правління Тюдорів благодійність із справи церковної перетворилася у справу світську. Королева Вікторія сприяла створенню національної політики благодійності, підтримавши заснування Комісії для нагляду за благодійними організаціями в 1853 р. Гуманітарії, вчені, громадські діячі активно пропагували благодійність. Газета The Times стверджувала, що прибуток лондонських благодійних організацій перевищував прибуток деяких європейських урядів. До благодійності були залучені не тільки аристократи, а й середній клас. У справі становлення елементарної освіти у Великій Британії вирішальну роль відігравали меценати – представники різних релігійних конфесій, політичних партій, що впливало на формування змісту елементарної освіти. Дослідження свідчить про те, що це було зумовлено усвідомленням громади факту про те, що допомога незахищеним верствам населення можлива лише за участі широких кіл громадськості [7, с. 496].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Доведено, що початок шкільної справи в процесі становлення і розвитку елементарної освіти був покладений зусиллями приватних осіб, до яких незабаром приєдналися благодійні релігійні та народоосвітні громади, політичні й громадські рухи, які проводили активну просвітницьку діяльність, спрямовану на заснування єдиної масової мережі закладів елементарної освіти у Великій Британії ХІХ століття.

Підтверджено, що виявлення політичної, законодавчої ініціативи в

галузі елементарної освіти сприяло проведенню освітніх реформ, формуванню законодавчої бази освіти цього рівня.

Література

1. Невская Светлана Сергеевна. Гражданское воспитание личности в творчестве А.С. Макаренко: автореф. дис...доктора пед. наук:13.00.01 [Электронный ресурс]: Научная библиотека диссертаций и авторефератов / С. С. Невская. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/grazhdanskoe-vospitanie-lichnosti-v-tvorchestve-makarenko#ixzz28oA7M2m6>
2. Оуэн Р. Образование характера. Новый взгляд на общество / Роберт Оуэн; [По 3 изд. 1817 г. С объяснениями проф. Освальда Колльмана; пер. С. К. под ред. В.В. Битнера.]. – С.-П. : Вестник знаний, 1909. – 64 с.
3. Флейшнер Л. История народного образования в Англии / Л. Флейшнер. – Одесса, 1894. – 40 с.
4. Barnard H. C. A History of English Education from 1760 / H. C. Barnard. – London : University of London Press, 1961. – 150 p.
5. Bedarida F. A Social History of England 1851 –1990. / F. Bedarida; [translated by A.S. Forster]. – London, New York: Rontleage, 1991. – 200 p.
6. Davies J. A History of Wales / J. Davies. – London : Penguin Books, 1993. – 500 p.
7. Gardiner J., Wenborn N. The history today companion to British history. – London, Collins б Brown, 1995. – 839 p.
8. Leach A. F. Some results of research in the history of Education in England with suggestions for its continuance and extension / A. F. Leach. – London: published for the British Academy, 48 p.
9. Mackie J. D. A History of Scotland / J. D. Mackie. – London : Penguin Books, 1991. – 414 p.
10. The New Universal Library. Volume V / London: Corporation Limited, 1927. – 2000 p.
11. Wardle D. English popular education 1780-1970 / D. Wardle. – Cambridge : CUP, 1976. – 197 p.

УДК 378:1

Чумак М. П.

(м. Київ)